

SOĞUK SAVAŞ SONRASI DÖNEMDE ULUS DEVLET VE MİLLİYETÇİLİK: KÜRESELLEŞME ÇERÇEVESİNDE ULUS DEVLET VE MİLLİYETÇİLİK TARTIŞMALARI

Abdül Samet ÇELİKÇİ*

ÖZ

Soğuk savaş sonrası dönemin en yaygın ve popüler kavramlarından bir küreselleşmedir. Küreselleşme sürecinin, önceki dönemlere kıyasla, 1990 sonrası dönemde dünya çapında oldukça önemli siyasi, ekonomik ve sosyo-kültürel dönüşümler yarattığını ifade etmek mümkündür. Bu süreçte, iletişim ve ulaşım sistemlerinde yaşanan teknolojik gelişmelere paralel olarak, bir yandan küresel-yerel etkileşimi diğer yandan ekonomik, siyasi ve toplumsal hareketlilik artmıştır. Küreselleşme süreci, dünya çapında ekonomik ve siyasi karşılıklı bağımlılığın, önceki dönemlerde hiç olmadığı kadar artmasına yol açmıştır. Soğuk savaş sonrası dönemde, küreselleşme sürecinin hız kazanmasıyla birlikte, gündeme gelen tartışmalardan biri de ulus devlet ve milliyetçilik meselesi olmuştur. Bu bağlamda, küreselleşmenin etkisiyle beraber, ulus devletler sisteminin ve milliyetçiliğin önemini yitirdiği, ulus devletin egemenliğinin ve geleceğinin tehdit altında olduğu görüşleri sıklıkla dile getirilmiştir. Bu çerçevede, bu çalışmanın konusu soğuk savaş sonrası dönemde küreselleşmenin ulus devlet ve milliyetçilik ile olan ilişkisidir. Bu makalenin temel amacı soğuk savaş sonrası dönemde, ulus devlet ve milliyetçiliğin küreselleşme sürecinden nasıl etkilendiğini ve bu süreçte ne gibi dönüşümler geçirdiğini ortaya koymaktır. Çalışma kapsamında, ulus devletin küreselleşme sürecinde belirli dönüşümler geçirdiği ve buna bağlı olarak, milliyetçilik düşüncesinin bu süreçte yeniden üretildiği ortaya koyulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Küreselleşme, Ulus Devlet, Milliyetçilik, Egemenlik, Soğuk Savaş Sonrası Dönem.

NATION STATE AND NATIONALISM IN THE POST COLD WAR ERA: NATION STATE AND NATIONALISM DEBATES WITHIN THE FRAME OF GLOBALIZATION

ABSTRACT

Globalization is one of the most common and popular concepts of the post-cold war era. It is possible to state that the globalization process has created quite important political, economic and socio-cultural transformations in post 1990 era compared to previous periods. In this process, parallel to the technological developments in communication and transportation systems, global-local interaction on the one hand and economic, political and social mobility on the other hand increased. The globalization process has led to an increase in economic and political interdependence around the world as never before. In the post-cold war era, with the acceleration of the globalization process, one of the discussions that came to the agenda was the issue of nation state and nationalism. In this context, with the effect of globalization, it has been frequently expressed that the system of nation states and nationalism have lost their importance and that the sovereignty and future of the nation state are under threat. Within this framework, the subject of this study is the relationship between globalization and the nation state and nationalism in the post-cold war era. The main purpose of this article is to reveal how the nation-state and nationalism were affected by the globalization process in the post-cold war era and what transformations they underwent in this process. Within the scope of the study, it will be revealed that the nation state has undergone certain transformations in the globalization process and accordingly, the idea of nationalism is reproduced in this process.

Keywords: Globalization, Nation State, Nationalism, Sovereignty, Post-Cold War Era.

Atf: ÇELİKÇİ, A. S. (2021). “Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Ulus Devlet ve Milliyetçilik: Küreselleşme Çerçevesinde Ulus Devlet ve Milliyetçilik Tartışmaları”, İMGELEM, 5 (8): 15-34.

Citation: ÇELİKÇİ, A. S. (2021). “Nation State and Nationalism in the Post-Cold War Era: Nation State and Nationalism Debates Within the Frame of Globalization”, İMGELEM, 5 (8): 15-34.

Başvuru / Received: 06 Mayıs / May 2021.

Kabul / Accepted: 12 Haziran / June 2021.

Derleme Makale/ Review Article.

* Dr. Araştırma Görevlisi, Muş Alparslan Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, E-mail: sametcelikci@hotmail.com, ORCID Number: 0000-0001-7203-9957

EXTENDED SUMMARY

One of the most important debates of the post-cold war era has been the issue of nation state and nationalism. Because, with the effect of globalization, the views that the system of nation states and nationalism have lost their importance, and that the sovereignty and future of the nation state are under threat have started to be discussed intensively. The subject of this study is the relationship between globalization and the nation state and nationalism in the post-cold war era. In this context, the main purpose of this article is to reveal how the nation state and nationalism have been affected by the globalization process in the post-cold war era and what transformations they have undergone in this process. Within the scope of the study, it will be revealed that the nation state has undergone certain transformations in the globalization process and accordingly, the idea of nationalism has been reproduced in this process. It is possible to state that in the post-cold war era, the nation state and the system of nation states have been affected from the globalization process bidirectionally. First, it can be said that the increasing interdependence with globalization has surrounded nation states from above and undermined the stability of national formations. Secondly, it can be stated that globalization has surrounded nation states from below by reminding national minorities and ethnic groups of their forgotten identities. The approach which advocating globalization argues that globalization has been making the nation state insignificant increasingly and becoming a very important threat for the future of the current nation states. There are even those within this approach who claim that globalization will be the end of the nation state. According to this, the global economy stands out by shaping based on the nature of the free movement of capital and labor across national borders, under the control of multinational companies. The concept of geography has been losing its importance and in this context, the world is becoming a global village. In the emerging global village, global products and services produced by global companies are purchased by consumers in almost every country and region. On the other hand, this situation contributed to the idea of global culture and caused the issue of identity has become determined by transnational developments rather than intranational dynamics. In other words, the economic and political interdependence caused by globalization has been transforming the classical understanding of sovereignty by surrounding the nation state from above and thus seriously shaking the system of nation states. According to another view, globalization has shaken the nation state not only with its effect on increasing economic and political interdependence, but also on national minorities and ethnic groups. Because, under favour of the opportunities offered by globalization, national minorities and various ethnic groups who

managed to make their voices heard more than in the past, made demands such as cultural rights, recognition of their identity, political autonomy and independence, and some groups did not hesitate to engage in armed conflict for this cause. Increasing of these demands day by day, have brought nation states face to face with growing dangers. However, it cannot be said that neither economic and political globalization nor identity politics can undermine the effectiveness of the nation state. The situation that emerges in the age of globalization is not the end of the nation state, but its attunement with the changing world, that is, transformation in certain meanings. The acceleration of the globalization process broke the monopoly established by the classical nation state in areas such as economy, defense, media and culture. The increasing interdependence all over the world and the emergence of transnational economic and political forces have led to significant changes in decision making processes. So, in this process, the nation state has transformed with the effect of globalization. This transformation did not lead to the end of the nation state, but to change its classical nature. In the process of globalization, the system of nation states is increasingly confronted with intergovernmental organizations, international and supranational institutions, as well as a number of non-state actors including NGOs, multinational companies and various pressure groups. However, the nation states system is still very active. Because, nation states already are the only officially recognized actors of international organizations. More importantly, it is the nation states that are the main architects of these organizations, those who decide their functions, their structural conditions, and in many cases keep them financially viable. On the other hand, it cannot be denied that national minorities seeking the right to autonomy or independence and ethnic groups seeking recognition have gained importance day by day and forced the nation state to change its traditional nature. However, the nation state continues to exist as the sole platform for resolution of ethnic issues. Demands for recognition of the political and cultural identities of different groups, which have become more apparent with the globalization process, are also nationalist phenomena. In addition, successful separatist groups established new nation states. As a result, the nation state as concept and form has been redefined and strengthened through a global process of cultural and political pluralism. In post-cold war era, although the nation state still assumed an effective and even dominant role, different factors that affected the production of nationalism emerged. Factors such as economic liberalization and the development of the private sector, the development of civil society and the filling of some areas where the state has withdrawn, and the development of popular culture in connection with these, shaped nationalism in the post-cold war era and contributed to the production of nationalism. States

have been in a position to adapt to the dynamics of the changing world about production of nationalism, as in other matters, and have benefited more from the private sector, civil society and popular culture. In this context, the paradigm of nationalism have been continued to be dominant in the post-cold war era and nationalism was reproduced both officially and informally.

GİRİŞ

Soğuk savaşın sona ermesi, yalnızca yirminci yüzyılın ikinci yarısı boyunca devam etmiş olan ideolojik kamplaşmanın sol tarafında yer alan Sovyet bloğunun çöküşünü değil, aynı zamanda yeryüzünün bütünü için siyasi, ekonomik ve sosyo-kültürel açıdan çok önemli bir dönüm noktasını simgelemektedir. Bu dönüm noktası, soğuk savaşın bitimiyle dolaşıma giren ve kısa sürede oldukça popüler hale gelen *küreselleşme* kavramı ile yakından ilişkilidir. Yol açtığı siyasi, ekonomik ve toplumsal dönüşümler göz önünde bulundurulduğunda, küreselleşmenin birçok önemli tartışmayı içinde barındıran çok boyutlu ve karmaşık bir süreç olduğunu ifade etmek yanlış olmaz.

Küreselleşmenin, en genel anlamda, “sağlam bir şekilde yerleştirilmiş ve devamlılık arz eden, dünya genelindeki karşılıklı bağıllık örüntülerine” gönderme yaptığını ve yine bu ekseninde “önemli toplumsal ilişkilerin ve örgütlenmelerin bölgeler arası veya kıtalar arası ölçekteki mekânsal erişiminde bir kayışı” temsil ettiğini ifade etmek mümkündür (Held ve McGrew 2008: 10). Bu çerçevede, soğuk savaşın sona ermesinin ardından, önceki dönemlerde hiç olmadığı kadar ciddi bir ivme kazanan küreselleşme süreci, dünya üzerinde oldukça önemli değişim ve dönüşümleri beraberinde getirmiştir. Bu süreçte, ekonomik, politik ve toplumsal hareketlilik siyasi sınırları aşarak dünyanın herhangi bir bölgesinde yaşanan bir olayın veya alınan bir kararın uzak yerlerdeki insanlar için daha anlamlı ve önemli hale gelmesini sağlamıştır. Öte yandan, iletişim ve ulaşım sistemlerindeki teknolojik gelişim sayesinde bilginin, fikirlerin, sermayenin, güncel gelişmelerin ve her türlü ürünün yerküredeki dolaşım hızı kat ve kat artmıştır. Küresel etkileşimin çapının genişlemesi, hızının ve yoğunluğunun artması küresel ve yerel etkileşimini derinleştiren etkiler yapmıştır (McGrew 2005: 22).

Soğuk Savaş’ın ardından küreselleşme sürecinin hızlanmasıyla birlikte, en çok tartışılan konulardan birinin de küreselleşmenin ulus devlet ve milliyetçilik ile ilişkisi olduğu ifade edilebilir. Soğuk savaş sonrası dönemde, küreselleşmenin ulus devletleri bir yandan karşılıklı bağımlılığı artırarak yukarıdan, diğer yandan yerel grupları kimlik, özerklik veya bağımsızlık talepleriyle harekete geçirerek aşağıdan baskıladığını söylemek mümkündür. Böylelikle,

küreselleşme sürecinin dünya çapında yarattığı dönüşümlerin verili ulus devlet yapıları, ulus devletler sistemi, millet oluşumları ve milliyetçilik düşüncesi üzerinde ne gibi yarattığı etkiler yarattığı 1990'lı yıllarda önemli bir tartışma konusu haline gelmiş, hatta ortaya çıkan tabloda küreselleşmenin ulus devletin sonunu getireceği iddiaları bile dile getirilmiştir. Bu doğrultuda, bu makale soğuk savaş sonrası dönemde küreselleşmenin ulus devlet ve milliyetçilik ile olan ilişkisini konu edinmektedir. Yani, bu makalede ulus devlet ve milliyetçilik, küreselleşme ekseninde tartışılacaktır. Bu çerçevede, bu çalışmanın temel amacı soğuk savaş sonrası dönemde, özellikle de 1990'lı yıllar boyunca, ulus devlet ve milliyetçiliğin küreselleşme sürecinden nasıl etkilendiğini ve bu süreçte ne gibi dönüşümler geçirdiğini ortaya koymaktır. Çalışmada, ulus devletlerin ve ulus devletler sisteminin küreselleşme sürecinden etkilendiği, bununla birlikte, küreselleşmeci yaklaşımın iddialarının aksine, sonunun gelmediği, ancak belirli dönüşümler geçirdiği iddia edilmektedir. Yine buna bağlı olarak, milliyetçilik düşüncesinin bu süreçte yeniden üretildiği bu çalışmanın iddialarından biridir.

Çalışmanın birinci bölümünde öncelikle küreselleşme tartışmalarına yer verilecektir. Bu bölüm dahilinde küreselleşme kavramının farklı açılardan nasıl tanımlandığına yer verilecek, daha sonra ise küreselleşmeye yönelik farklı yaklaşımlar üzerinde durulacaktır. Çalışmanın ikinci bölümünde küreselleşmenin ulus devlet ile ilişkisi incelenecektir. Bu bölüm kapsamında küreselleşmenin ulus devleti hangi açılardan etkilediği ele alınacak ve ulus devletin küreselleşme sürecinde belirli bir dönüşüm geçirip geçirmediği meselesi tartışılacaktır. Çalışmanın üçüncü ve son bölümünde ise küreselleşmenin milliyetçilik düşüncesi ile olan ilişkisi incelenecektir. Bu bölümde milliyetçilik düşüncesinin küreselleşmeden nasıl etkilendiği konusu ele alınacak ve bu süreçte nasıl yeniden üretildiği gösterilecektir.

Küreselleşme Tartışmaları

Küreselleşme sürecinin hem genel olarak dünya çapında hem de bu çalışma özelinde ulus devlet ve milliyetçilik üzerinde yarattığı etkilerin anlaşılması, ancak ve ancak bu kavramın farklı açılardan nasıl tanımlandığının ve değerlendirildiğinin ve yine bu kavram ekseninde yürütülen tartışmaların ortaya konmasıyla mümkündür. Çünkü, daha önce de ifade edildiği gibi, küreselleşme çok boyutlu ve karmaşık bir süreci ifade etmektedir. Bu çerçevede küreselleşme kavramına birçok düşünürün farklı açılardan yaklaştığı ve bu kavrama yönelik farklı tanımlamalarda bulunduğu görülmektedir. Küreselleşme, David Held ve Anthony McGrew'e göre "toplumsal etkileşimin bölgeler arası akışının ve toplumsal etkileşim örüntülerinin genişleyen mekânına, artan hacmine, hızlanan ve derinleşen etkisine gönderme yapar" ve dahası, "uzak topluluklar ile bağ kuran ve güç ilişkilerinin erişimini dünyanın ana bölgeleri ve

Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Ulus Devlet ve Milliyetçilik: Küreselleşme Çerçevesinde Ulus Devlet ve Milliyetçilik Tartışmaları

kıtalarını aşarak genişleten beşerî toplumsal örgütlenmelerin ölçeğinde, bir kaymaya veya dönüşüme delalet eder” (Held ve McGrew 2008: 11). Bu çerçevede, “uzakta meydana gelenler ve gelişmeler çok ciddi yurtiçi etkilere sebep olabilirken yerel olaylar önemli küresel yankılar oluşturabilir” (Held ve McGrew 2008: 10).

David Harvey küreselleşmeyi “zaman-mekân sıkışması” ile açıklamaktadır. Harvey’e göre dünya üzerinde son yirmi yıldır “yoğun bir şekilde zaman-mekân sıkışması evresi yaşanmakta” ve bu durum politik ve ekonomik gelişmeler, sınıfsal güç dengeleri ve toplumsal-kültürel hayat üzerinde “insana yönünü şaşırtan” ve “sarsıcı” etkiler yapmaktadır (Harvey 2010: 317). Küreselleşmeyi zaman ve mekânın öneminin azalışına vurgu yaparak açıklayan bir diğer düşünür Anthony Giddens’tir. Giddens’a göre, modern dönemdeki “zaman-uzam uzaklaşması düzeyi”, önceki dönemlere göre çok daha yüksek olup, “yerel ve uzak toplumsal biçim ve olaylar arasındaki ilişkiler” buna uygun şekilde esnemektedir. Küreselleşme de esasen “bu esneme sürecine” işaret etmektedir. Giddens, bu doğrultuda küreselleşmeyi, “uzak yerleşimleri birbirine, yerel oluşumların millerce ötedeki olaylarla biçimlendirildiği ya da bunun tam tersinin söz konusu olduğu yollarla bağlayan dünya çapındaki toplumsal ilişkilerin yoğunlaşması” şeklinde tanımlamaktadır (Giddens 2010: 62-63).

Jan Aart Scholte küreselleşmeyi insanlar arasında toprak ötesi (supraterritorial) ilişkilerin artması ve toplumsal alanın doğasında yaşanan geniş kapsamlı değişimle açıklamaktadır. Buna göre, her ne kadar küreselleşen dünyada topraksallık (territoriality) belirli bir anlama sahip olsa da ülke sınırlarını aşan bağlantıların ve ilişkilerin yayılması toprak temelli toplumsal coğrafyanın sonunu getirmiştir. Yani, artık toprak coğrafyanın bütünü oluşturmamaktadır (Scholte 2000: 46). Küreselleşme, Montserrat Guibernau’ya göre, karşılıklı bağımlılığın, çağdaş toplumsal hayatın her yönünü kapsayacak şekilde, dünya çapında yoğunlaşması demektir. Ayrıca küreselleşme, son yirmi yıldan beri gerçekleşen teknolojik devrim sayesinde, anlık iletişimin ve insanlar arasındaki karşılıklı bağımlılığın daha önce hiç olmadığı kadar artması olarak nitelendirilmektedir (Guibernau 2001: 244). Zygmunt Bauman’ın küreselleşme tanımı ise Sovyet bloğunun çöküşü ile ortadan kalkan güç dengesinin dünya siyasetine etkilerine vurgu yapmaktadır. Bauman’a göre soğuk savaş döneminde “dünyadaki her şeyin bir anlamı vardı ve bu anlam bir bölünmeden, ama tek merkezden (kıyasıya çekişme içinde birbirine kilitlemiş, perçinlenmiş ve yapışmış iki devasa güç bloğundan) çıkıyordu”, ancak soğuk savaş koşullarının ortadan kalkmasıyla artık kontrol hiç kimsenin elinde değildir. Bu ekseninde, küreselleşme fikrinin anlamı da “dünya meselelerinin

belirsiz, ele avuca sığmaz ve kendi başına buyruk doğasıdır”, yani “bir merkezin, bir kontrol masasının, bir yönetim kurulunun, bir idari büronun yokluğudur” (Bauman 2010: 69).

Küreselleşmenin önemli bir boyutunun da yerel kültürler üzerindeki etkisi olduğu söylenebilir. Bu bağlamda, küresel-yerel ilişkisini ele alarak küreselleşme sürecine yaklaşan iki görüş bulunmaktadır. Bunlardan birincisi küreselleşmeyi “Batılılaşma” ve “türdeşleşme” olarak görmektedir. Malcolm Waters’ın da belirttiği gibi küreselleşme, aslında tıpkı modernleşme gibi, ideolojik şüpheyle yaklaşılmaya oldukça uygun bir kavramdır, çünkü Batı kültürünün ve kapitalizminin dünya çapında yayılmasını haklı gösteriyor görünmektedir (Waters 2001: 6). Buna göre, küreselleşme ekonomik açıdan kapitalizmin neden olduğu mevcut eşitsizliklerin, siyasi açıdan Batı hakimiyetinin ve kültürel açıdan da Batı değerlerinin dünya çapında yayılmasını hedeflemektedir. Bu kültürel türdeşleşme tezi kaçınılmaz olarak “küresel”i “yerel”in tam karşısına konumlandırmaktadır. İkinci görüş ise yerelliği ve küreselliği birbirinin zıttı olan iki olgu olarak değil, küreseli yerel olanı kapsayıcı ve harekete geçirici olarak görmektedir. Küreselleşme, “ev”, “topluluk” ve “yerellik”in yeniden inşa edilmesini kapsamaktadır. Bu durumu “glokalleşme” (glocalization) kavramını kullanarak açıklayan Roland Robertson’a göre, “küreselleşme kavramı uylaşımsal olarak küresel ve yerel veya –daha soyut bir planda– evrensel ve özgü (particular) denenen şeylerin eşzamanlılığı ve yorumunu kapsamıştır” (Robertson 1996: 120-121).

Küreselleşme konusundaki en önemli tartışmalardan biri de küreselleşmeye yönelik yaklaşımların sınıflandırılmasıdır. Küreselleşme tartışmalarına yönelik sınıflandırmaların çoğunlukla Held ve McGrew’in “Büyük Küreselleşme Tartışması” (Held ve McGrew 2008) eserine atıfla yapıldığı söylenebilir. Bu çerçevede, küreselleşmeye yönelik iki tip yaklaşımın bulunduğunu ifade etmek mümkündür: “küreselleşmeciler ve şüpheciler” (Held ve McGrew 2008: 9). Buna göre, küreselleşmeyi, küreselleşmeciler “bir gerçek ve önemli bir tarihsel gelişim olarak” değerlendirirken, şüpheciler ise “marjinal olarak açıklayıcı değeri olan, öncelikle ideolojik ve toplumsal bir yapı olarak” değerlendirmektedir (Held ve McGrew 2008: 8-9). Literatürde “liberal küreselleşmeci”, “aşırı ya da hiper küreselleşmeciler” veya “ekonomik küreselleşmeci” olarak da kavramsallaştırılan küreselleşmeci ekolün temel iddiası “egemenlik fikri” üzerine kurulmuştur (Kökalan Çımrın 2020: 1211). Küreselleşmeci ekol tarafından savunulan görüşe “bu hali ile yeni küreselleşmiş ilişkiler içerisinde bir iktidar kaymasından ya da egemenliğin dönüşümü” söz konusudur (Kökalan Çımrın 2020: 1212). Buna karşın, küreselleşmeye yönelik şüpheci veya eleştirel yaklaşımın temel iddiası ise, “Küresel Uyarlık Anlayışının yanlışlığı fikri” üzerine kurulmuştur. Bu yaklaşıma göre, “yeni dünya düzeni ile

Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Ulus Devlet ve Milliyetçilik: Küreselleşme Çerçevesinde Ulus Devlet ve Milliyetçilik Tartışmaları

birlikte devletin otorite ve egemenliğini kaybettiği fikri”, “abartılmış” bir tespittir (Kökalan Çımrın 2020: 1213).

Küreselleşmeci ve şüpheli yaklaşımların dışında, küreselleşmeye yönelik bir yaklaşımın daha bulunduğu ifade edilebilir. Hem küreselleşmeci hem de şüpheli ekolün fikirlerini kabul etmeyen bu üçüncü görüşü dönüşümcü yaklaşım olarak nitelendirmek mümkündür. Dönüşümcü yaklaşım, şüphelilerin küreselleşmeyle beraber hiçbir şeyin değişmediği fikrini reddetmekte, buna karşın, milli hükümetlerin “otoritelerini ve güçlerini yeniden yapılandırdığı” düşüncesini savunmaktadır (Kökalan Çımrın 2020: 1215). Dönüşümcü yaklaşımın altını çizdiği temel nokta ise, karşı koymanın neredeyse imkânsız olduğu küreselleşmenin meydana getirdiği “dönüşüm süreci” ile birlikte yaşayabilmektir. “Faydacı” olarak da adlandırılan bu yaklaşıma göre, küreselleşme bir “düşman” gibi algılanmamalıdır. Yani, küreselleşme sürecinin meydana getirdiği “erozyonlara” değil, sağladığı “avantajlara” odaklanmak gerekmektedir (Kökalan Çımrın 2020: 1215).

Küreselleşme Sürecinin Ulus Devlet Üzerindeki Etkileri ve Ulus Devletin Dönüşümü

Ulus devlet yapısının ve ulus devletler sisteminin küreselleşme sürecinden iki yönlü olarak etkilediğini ifade etmek mümkündür. İlk olarak, küreselleşmeyle beraber, dünya üzerinde artmakta olan karşılıklı bağımlılığın ulus devletleri yukarıdan kuşatmakta ve milli oluşumların istikrarını sarsmakta olduğu söylenebilir. Bununla birlikte bir de aşağıdan gelen bir hareket söz konusudur. Bu aşağıdan gelen hareket, küreselleşmenin etkisiyle ulus devletlerin içindeki yerel halkların ve grupların unutmuş oldukları kimliklerini yeniden hatırlamaya başlıyor olmasıyla ilgilidir (Hall 1996: 343). Bu bölümde, küreselleşme sürecinde hem yukarıdan hem de aşağıdan baskılanan ulus devletin ve ulus devlet sisteminin önemini yitirdiği ve sonunun geldiği iddialarına yer verilecek, bununla beraber, söz konusu iddiaların aksine, bu süreçte ulus devletin belirli anlamlarda dönüşüm geçirdiği ve yeni düzene uyum sağladığı gösterilecektir.

Ulus Devletin Yukarıdan Kuşatılması: Artan Karşılıklı Bağımlılık ve Ulus Devlet

Küreselleşme sürecinin ulus devleti nasıl etkilediğine ilişkin küreselleşmeci yaklaşım tarafından savunulan görüşe göre; küreselleşme, yukarıdan kuşatmış olduğu ulus devleti gittikçe önemsiz hale getirmekte ve mevcut ulus devletin geleceği için oldukça önemli bir tehdit oluşturmaktadır. Hatta, bu yaklaşım içerisinde küreselleşmenin ulus devletin sonunu getirdiğini iddia edenler de bulunmaktadır (Kennedy 1993; Ohmea 1995; Kobrin 1997). Buna göre, “ulus-

devletler ulusal ekonomilerini, paralarını, toprak sınırlarını, hatta kültür ve dillerini kontrol etme yeteneğini kaybetmiş”, dahası, “makro güç, ulus-devletlerin elinden çıkarak, küresel pazarın, ulus-ötesi firmaların ve küresel hale gelmiş iletişim kanallarının eline geçmiştir” (Konak 2011: 151). Yani, “ulus-ötesi yeni örgütlenme ve kurumsallaşma süreci” ile beraber, mevcut ulus-devletlerin “egemenlik kaynakları” ciddi bir darbe almış ve “çok uluslu şirketlerin tüm yerküre üzerindeki artan egemenliği” ulus devletlerin konumunu tartışmaya açmıştır (Kökalan Çımrın 2020: 1212).

Küreselleşmeci yaklaşım tarafından dile getirilen bu görüşü biraz açmak gerekmektedir. Daha önce de ifade edildiği gibi, bu görüşün ortaya çıkmasına yol açan temel etkenin küresel ekonomik işleyişin ulaştığı boyutla yakından ilişkilidir. Buna göre, bu süreçte, küresel ekonomi, çok uluslu şirketlerin kontrolü altında, sermaye ve emeğin milli sınırları aşan serbest dolaşımına dayanan niteliğiyle şekillenerek ön plana çıkmaktadır. “Coğrafya” kavramı giderek önemini yitirmeye ve bu bağlamda dünyanın giderek “küresel köy” halini aldığı düşüncesi hâkim olmaya başlamıştır. Ortaya çıkan “küresel köy” içerisinde, küresel şirketler tarafından üretilen küresel ürün ve hizmetler hemen hemen her ülke ve bölgede tüketiciler tarafından satın alınmaktadır. Öte yandan, bu durum, 20. yüzyıl boyunca yaşanan ve siyasi sınırları aşan uluslararası kitlesel göçlerin de etkisiyle birlikte, “küresel kültür” fikrine katkıda bulunmuş, “kimlik” konusunun giderek ulus devlet içi bir mesele olmaktan çok ulus-ötesi gelişmelerle belirlenen bir hal almasına yol açmıştır (Holton 1998: 1-2).

Öte yandan, küreselleşme süreci ile beraber toplumlar arasındaki ekonomik, politik ve kültürel ilişkiler milli sınırları aşarak daha önce hiç olmadığı kadar yoğunlaşmaya ve içi içe geçmeye başlamıştır. Yeni dönemde, dünya ekonomisinin işleyişine büyük ölçüde sayıları hızlı bir şekilde artmakta olan çok uluslu şirketler yön vermektedir. Üretim ve finansal hareketler bu çok uluslu şirketler eliyle uluslararasılaştırılmakta, dahası yeni bilgi ve iletişim teknolojileri sayesinde sermayenin uluslararası akışı oldukça hızlanmaktadır. İletişim ve ulaşımda kaydedilen teknolojik gelişim ise milli ekonomiler arasındaki mevcut sınırları aşındırmakta ve piyasaları birbirine daha duyarlı hale getirmektedir. Söz konusu bu yeni durum, devletlerin kendi milli ekonomileri üzerindeki egemenliğini –bütünüyle ortadan kaldırmaya bile– sınırlar hale getirmektedir (Held 1996: 408-409). Küreselleşmenin yol açmış olduğu ekonomik ve siyasi karşılıklı bağımlılığın ulus devleti yukarıdan kuşatarak klasik egemenlik anlayışını dönüştürdüğü ve ulus devlet sistemini ciddi anlamda sarstığı iddiası şu şekilde özetlenebilir:

“Devletler, iktidarlarında daha fazla bir azalmadan muzdariptirler, çünkü ulus-ötesi güçlerin yayılması tek tek devletlerin diğer halkların ve kendi vatandaşlarının faaliyetleri üzerindeki

Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Ulus Devlet ve Milliyetçilik: Küreselleşme Çerçevesinde Ulus Devlet ve Milliyetçilik Tartışmaları

kontrolünü azaltır. Örneğin, küresel mali piyasaların gelişmesi nedeniyle sermayenin artan hareketliliği, piyasalar ve devletler arasındaki güç dengesini kaydırmış ve devletleri düşük kamu açıkları ve özellikle toplumsal mallar üzerindeki düşük harcamalar, uluslararası düzeyde rekabetçi olabilecek doğrudan vergileme (yani düşük), özelleştirme ve emek piyasasının kuralsızlaştırılması gibi piyasa dostu siyasalar geliştirmesi yönünde güçlü baskılar yaratır. Özel sermayenin sınırlar boyunca hareket etmesi yönündeki özel yatırımcıların kararları, sosyal bütçeyi, vergilendirme düzeylerini ve diğer hükümet siyasalarını tehdit edebilir. Sonuç olarak, hükümetlerin, yurt içi gündemlerini diğer ekonomik ve siyasal ajanlar ile iş birliği yapmadan uygulamanın artan bir biçimde zorlaşmasını fark etmesi ile birlikte devletlerin otonomileri uyumlu hale gelir. Bu bağlamda devletin birçok faaliyet ve sorumluluk alanları (savunma, ekonomik yönetim, sağlık, hukuk ve düzen) kurumsallaşan çok taraflı iş birliği biçimleri olmadan artık işleyemez... Bu nedenle tek tek devletler, önemli siyasa problemlerini veya birçok kamusal fonksiyonu etkili bir şekilde yönetmek için artık tek başlarına uygun bir siyasal birim olarak değerlendirilmiyor” (Held ve McGrew 2008: 22).

Ulus devlet egemenliğine tehdit olarak görülen bir diğer önemli etken de uluslararası örgütlerin ve rejimlerin küresel sistemde giderek etkinlik kazanmasıdır. Buna göre, sayıları her geçen gün artan uluslararası ve ulus-ötesi örgütler, dünya siyasetinin karar alma yapısında önemli değişimler yaratmıştır (Held 1996: 410-411). Bu süreçte, ulus devletler uluslararası arenada hükümetler arası örgütler, uluslararası ve ulusal hükümet dışı örgütler (STK), çok uluslu şirketler ve çeşitli ulus-ötesi baskı grupları gibi yeni aktörlerle karşı karşıya kalmaktadır. Uluslararası ve ulus-ötesi örgütlerin önceki dönemlere kıyasla sayıları oldukça fazla ve daha etkin bir biçimde ortaya çıkışı, egemen ulus devletleri birbirine bağlı hale getirdiği gibi, devletleri kendi topraklarındaki egemenliklerini de paylaşarak icra etmeye zorlamaktadır. Birleşmiş Milletler’ in (BM) yanı sıra, yapılanmaları birbirlerinden farklı olsa da bölgesel düzeyde Avrupa Birliği (AB), Güneydoğu Asya Uluslar Birliği (ASEAN), Asya Pasifik Ekonomik İş birliği (APEC) ve Pasifik Havzası Ekonomik Konseyi (PBEC) gibi iş birliği örgütlerinin giderek önem kazanmaya başlaması bu noktada dikkat çekicidir. Askeri konularda da benzer bir durum söz konusu olmakta, küresel ve bölgesel güvenlik kurumları devletler açısından daha fazla önem arz etmektedir (Held ve McGrew 2008: 20-21). Öte yandan, küreselleşmeyle beraber ulus devletin egemenliğini sınırlamaya yönelik bir diğer dikkat çekici husus da ulus-ötesi düzenleyici kurumların etki alanının oldukça genişlemesidir. Çıkışı itibariyle hükümetler arası niteliğe sahip olan bu kurumlar zamanla özerkliklerini arttırarak hükümetlerin kontrolünden çıkmış ve ulus-ötesi bir kimliğe bürünmüşlerdir. Bu durum, Uluslararası Para Fonu (IMF), Ticaret ve Gümrük Tarifeleri Genel Anlaşması (GATT) ve

Dünya Ticaret Örgütü (WTO) gibi kurumların ekonomik ve mali konular üzerinde düzenleme gücünün artmasına neden olmuştur (Holton 1998: 80).

Ulus Devletin Aşağıdan Kuşatılması: Kimlik Siyaseti ve Ulus Devlet

Küreselleşme sürecinin ulus devlete olan etkilerine ilişkin bir diğer görüşe göre, küreselleşme sadece ekonomik ve siyasi karşılıklı bağımlılığı arttırıcı etkisiyle değil, aynı zamanda yerel kültürlerle olan etkisiyle de ulus devleti sarsmıştır. Bu bağlamda, soğuk savaş sonrası dönemde ulus devleti aşağıdan yaptığı baskı ile zorlayan ve mevcut ulus yapısı için tehlike oluşturan diğer önemli etken de yerel halkların ve grupların kimliklerini yeniden keşfetmeye başlamasıdır (Hall 1996: 343). Bu süreçte, coğrafi hareketliliğin artması, medya ve iletişim teknolojilerindeki hızlı gelişmeler gibi küreselleşmenin getirdiği olanaklar farklı azınlık gruplarının gerek birbirleriyle gerekse anavatanlarıyla olan temaslarını kolaylaştırmış, hâkim ulus yapısı içerisindeki baskılara gösterdikleri direnişleri güçlendirmiş ve siyasal anlamda kimliklerinin tanınması için ortaya koydukları mücadeleyi pozitif yönde etkilemiştir (Özkırımlı 2010: 6).

Yerel grupların küreselleşme ile beraber yeniden canlanmasını, siyasal taleplerini ve bu taleplerin mevcut ulus devlet yapısı için ne denli ciddi bir tehdit unsuru oluşturduğunu Bauman şu şekilde ifade etmiştir:

“Ayrıca, adı sanı duyulmamış ya da unutulmuş yerel ‘etnik gruplar’ vardı sahnede; bunlar, çoktan mevta olmuş, ama şimdi yeniden doğmuş, ya da daha önce sözü edilmeyen, ama şimdi her nedense keşfedilen gruplardı ve genelde, geleneksel egemenlik sınavlarının hiçbirini geçemeyecek kadar küçük, parasız ve toylardı; ama yine de kendi devletlerini, politik egemenliğe bütün koşullarıyla sahip devletlerini ve kendi toprakları üzerinde yasama ve düzen sağlama haklarını talep ediyorlardı.” (Bauman 2010: 75).

Her ne kadar küreselleşme sürecinden önce de etnik grupların ve ulusal azınlıkların haklarının savunulması için girişilen toplumsal hareketler mevcut olduğu ileri sürülse de küreselleşme bu hareketlere, kendi dillerini ve kültürlerini geliştirmek, kendilerine yönelik adaletsiz durumları ifşa etmek, sanal direniş ağları oluşturmak ve siyasi faaliyet göstermek için oldukça etkili araçlar sağlayarak, çok daha ayırt edici nitelikler katmıştır. Yani, küreselleşme bilgi ve kültürün üretilip yayıldığı yolları radikal bir şekilde dönüştürmüştür (Guibernau 2001: 259). Dahası, Soğuk Savaş’ın bitişini izleyen yıllarda, küreselleşmenin harekete geçirdiği bir takım yerel gruplar kimliklerinin tanınması ve siyasal taleplerinin karşılanması adına silahlı mücadeleye girişmiş, dünyanın çeşitli bölgelerinde etnik temelli çatışmalar baş göstermiştir.

Ulus Devletin Dönüşümü

1990'ların başından itibaren gerek dünyadaki artan ekonomik ve siyasi karşılıklı bağımlılığın gerekse yükselen kimlik siyasetinin yukarıdan ve aşağıdan ulus devleti sıkıştırmaya başladığı, mevcut yapı için ciddi anlamda tehdit unsurları oluşturduğu ve küreselleşmenin ortaya çıkardığı tabloda, söz konusu bu durumun ulus devletin geleceğini tartışmaya açtığı görüşü oldukça yaygınlaşmaya ve tartışılmaya başlanmıştır. Ancak, küreselleşme çağında ortaya çıkan durum ulus devletin sonunun gelmesi değil, değişmekte olan dünyayla uyumlu hale gelmesidir. Ne ekonomik ve siyasi küreselleşmenin ne de kimlik siyasetinin ulus devletin etkinliğini ortadan kaldırdığını söyleyemeyiz.

Küreselleşme sürecinin hız kazanması klasik ulus devletin ekonomi, savunma, medya ve kültür gibi alanlarda kurmuş olduğu tekeli kırmış ve gücünün zayıflamasına neden olmuştur. Dünya üzerinde artan karşılıklı bağımlılık, ulus-ötesi ekonomik ve politik güçlerin ortaya çıkışı karar alma süreçlerinde önemli değişimlerin yaşanmasına neden olmuştur. Bu süreçte, ulus devlet ise küreselleşmenin etkisiyle temel olarak bir dönüşüm yaşamıştır. Ancak, bu dönüşüm ulus devletin sonunu gelmesine değil, klasik doğasında değişiklik yapmasına neden olmuştur (Guibernau 2001: 242). Dahası, küreselleşme, ulus devletin sonunu hazırlamaktan ziyade onun diğer devletlerle, çok uluslu şirketlerle ve küresel STK'larla daha yoğun ilişkilere girmesine neden olmaktadır (Holton 1998: 108).

Öncelikle, küresel ekonomi, aktif bir biçimde yürütülmesi, yeniden üretilmesi, hizmet ve finanse edilmesi gereken bir şeydir. Dahası, geniş çeşitlilikte uzmanlaşmış işlevlerin uygulanmasını, altyapıların korunmasını, yasal koşulların oluşturulmasını ve muhafaza edilmesini gerektirmektedir (Sassen 2000: 217). Bu bağlamda, ekonomik işleyişinin küresel düzeyde istikrarlı bir biçimde sağlanması için küresel aktörler birtakım kurallara ve destek mekanizmalarına ihtiyaç duymaktadırlar (Holton 1998: 108). Mesela, küresel ekonominin en önemli figürleri olan çok uluslu şirketler hem kendi ülkelerinde hem de diğer ülkelerde milli yargı gücünün dışına çıkamazlar. Ayrıca, çeşitli mali düzenlemeler, mülkiyet haklarının korunması ve altyapı desteği gibi konularda devlete bağımlıdırlar (Holton 1998: 82).

Siyasi arenada da durum çok farklı değildir. Küreselleşme sürecinde ulus devletler sistemi sayıları gittikçe artan oranda hükümetler arası örgütlerle, uluslararası ve ulus-üstü kurumlarla, ayrıca STK'ları, çok uluslu şirketleri ve çeşitli baskı gruplarını kapsayan bir takım devlet dışı aktörlerle karşı karşıya kalmaktadır. Ancak, ulus devletler sistemi hala oldukça etkindir, çünkü halihazırda ulus devletler BM, NATO, ASEAN ve diğer uluslararası örgütler

gibi kuruluşlarda resmen tanınan tek aktörlerdir. Daha da önemlisi, bu kuruluşların asıl mimarları, işlevlerine, giriş ve yapısal koşullarına karar verenler ve birçok durumda finansal olarak onları ayakta tutanlar da ulus devletlerdir (Guibernau 2001: 250). Anthony D. Smith, ulus-ötesi aktörlerin ve pratiklerin millet ve ulus devlet üzerindeki etkilerini ise şu şekilde ifade etmektedir:

“Birçok ekonomik operasyon ve kurumun milli devleti aştığı –ve aslında bunu her zaman yaptığı– doğru olmakla birlikte, milli ekonomilerin kaynakların düzenlenmesi ve tahsisinde standart birim olmaya devam ettiği de aynı derecede aşıkardır... Ampirik olarak elbette çok sayıda ulus-ötesi firma yerküreyi kuşatmış durumda ve bunların faaliyetleri milli sınırları pek az dikkate alıyor... Birçok ulus-ötesi şirketin emrindeki kaynaklar kuşkusuz çok geniş ve pek çok durumda pek çok küçük ya da yeni devletin bütçelerinden daha büyük. Bununla birlikte bu şirketler ne bütçe açısından en güçlü milli devletleri geride bırakabilir, ne de genelde daha küçük devletlerin emrindeki şiddet araçlarının kontrolünü ellerinde bulundurabilir. Ayrıca milli engellerin onlar için gittikçe daha önemsiz sorunlar yarattığı ulus-ötesi bir aktörler tabakası –finansal yatırımcılar, bankacılar, yöneticiler– var; yine de eninde sonunda ulus-ötesi elitlerin etkilemek ve ikna etmek zorunda olduğu siyasetçiler her milli devletin içindeki diğer gruplara ve oy sandığı dolayısıyla genel nüfusa karşı sorumlu olmaya devam ediyorlar. Askeri güç meselesine gelince, komuta yapılarının uluslararasılaşması çok açık bir biçimde, milli devletin artık en önemli silahlı güç yeri olmadığına dair argümanları güçlendirdi... Bununla birlikte, savaşların aslında gerçekleştirildikleri konvansiyonel düzeyde milli devletler, askeri teknoloji ve şiddetin ana birimi ve silahlanmanın başlıca sağlayıcısı ve alıcısı olmaya devam ediyorlar. Dahası, bu tür bir güç elde olduğu sürece milli devlet varoluşsal olarak egemendir; anlaşmalardan çekilebilir ve bu çekilmenin arkasında ciddi ekonomik maliyetler pahasına gerekli güçle durabilir” (Smith 2002: 132-133)

Dolayısıyla, birçok açıdan ulus devlet sisteminin sona ermesinden bahsetmek güçtür. Ancak, Soğuk Savaş sonrası dönemde, dünya üzerinde önemli küresel dönüşümlerin yaşandığı, bu bağlamda yeni aktörlerin ve yeni sorunların ortaya çıktığı bir gerçekliktir. Küresel ve bölgesel düzeyde ortaya çıkan ekonomik, politik, toplumsal, askeri ve çevresel sorunlara çözüm üretme konusunda ulus devletler artık yalnız değiller. Bu nedenle, ulus devletler küresel sistem içerisinde önemlerini hala korusalar da kaçınılmaz olarak sisteme dahil olan diğer aktörlerle daha fazla etkileşime girip daha uyumlu hale gelmek zorunda kalmaktadır.

Dünya üzerinde artan karşılıklı bağımlılık ve ortaya çıkan yeni aktörlerin yanı sıra, ulus devlet yapısına ve geleceğine tehdit olarak görülen bir diğer etken de ulusal azınlıklar ve etnik gruplar meselesidir. Küreselleşmenin sunduğu imkanlar sayesinde seslerini geçmişe oranla daha çok duyurmayı başarabilen ulusal azınlıklar ve çeşitli etnik gruplar, bu süreçte kültürel haklar, kimliklerinin tanınması, siyasi özerklik ve bağımsızlık gibi taleplerde bulunmuş, bazı gruplar bu uğurda silahlı çatışmaya girmekten kaçınmamıştır. Bu taleplerin her geçen gün

Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Ulus Devlet ve Milliyetçilik: Küreselleşme Çerçevesinde Ulus Devlet ve Milliyetçilik Tartışmaları

artması ulus devletleri gittikçe büyüyen tehlikelerle yüz yüze getirmiştir. Dahası, zaten yukarıdan kuşatılmakta olan ulus devletin bir de aşağıdan ulus-altı gruplar tarafından sıkıştırılmasıyla birlikte ulus devletin geleceğine dair tartışmalar daha da alevlenmiştir. Buna karşın, modern ulus devlet güçlü bir yapıya sahiptir ve zaman zaman dönüşüm zaman zaman ise direniş mekanizmalarını işleterek siyaset sahnesindeki başat aktör konumunu korumaktadır.

Guibernau'ya göre sayıları her geçen gün artan demokratik ulusçu hareketler ya da başka bir ifadeyle “devletsiz uluslar” (Guibernau 2008: 5-25), sınırları dahilindeki farklı milli kimlikleri tanımaya yanaşmayan ya da bu gruplara karşı sert tavır alan ulus devletlerin meşruiyetlerini ve demokrasi anlayışlarını sorgulayarak, ulus devlet sisteminin mevcut şeklini aşındıracak potansiyele sahiptir. Ayrıca, gerek uluslararası ve ulus-ötesi örgütler gibi yeni aktörlerin gerekse self-determinasyon hakkı isteyen devletsiz ulusların ve tanınma talep eden etnik grupların günden güne önem kazandığı ve ulus devleti geleneksel doğasında değişiklik yapmaya zorladığı inkâr edilemez. Ancak, yukarıdan ve aşağıdan gelen bütün meydan okumalara rağmen, ulus devlet uluslararası siyaset arenasının temel aktörü olmayı sürdürmektedir (Guibernau 2001: 250-251).

Smith de etnik grupların ayrılıkçı mücadelelerinin ulus devletleri yok etmeyeceğini ifade eder. Aksine, Smith'e göre ayrılıkçı hareketler, yine her biri egemen bir etni üzerine kurulacak şekilde daha çok sayıda yeni ulus devlet yaratır. Dahası, bununla da kalmayıp, yaşanan ayrılıklar sonucu oluşan yeni ulus devletler, öncekilere oranla kültürel olarak daha da homojen yapılara sahip olurlar (Smith 2002: 115). Ayrıca, Smith'e göre ulus devletin yok olması ya da ayakta kalmasına dair değerlendirmeler yaparken birtakım hususları göz önünde bulundurmak gerekmektedir. Buna göre, bugün, gerektiği gibi kurulmuş ulus devletler uluslararası alanda tanınmış (BM ve diğer uluslararası topluluklar nezdinde kabul gören) tek siyasal birlik yapıları olarak devam etmektedir. Dünya genelinde, 1991 yılından itibaren en az 18 yeni ulus devlet kurulmuştur. Halihazırda, dünyanın bir ucundan diğer ucuna kadar zaten ulus devletler hakimdir. Bir kısmı çekirdek etni egemenliğinde, bir kısmı çekirdek bir etniye sahip ama aynı zamanda bir ya da daha çok etnik gruba ve ulusal azınlığa sahip veya bir kısmı keskin bir biçimde çok etnili olan ulus devletler mevcuttur. Bunlarla birlikte, etnik sorunların çözümündeki yegâne zemin olarak ulus devlet varlığını devam ettirmektedir. Tüm bunlardan hareketle, bir takım toplumsal ve siyasal farklılıklar olmakla beraber, genel bir düstur olarak ulus devletin üstünlüğüne ciddi anlamda bir meydan okumanın olmadığı görülmektedir. Başarıya ulaşan ayrılıkçı gruplar ise kendi etnileri üzerine yeni ulus devletler kurmuşlardır.

Sonuç olarak, kavram ve şekil olarak ulus devlet, küresel bir kültürel ve siyasal çoğulculuk süreci aracılığıyla yeniden tanımlanmış ve kuvvetlendirilmiştir (Smith 2002: 115-118).

Yine, ulus devletin sona yaklaştığı görüşüne katılmayan bir diğer düşünür Giddens'tır. Giddens, ulus devlet sistemini küreselleşmenin dört boyutundan biri olarak ele almakta ve ulus devletleri küresel siyasal düzendeki başlıca aktörler olarak ifade etmektedir. Bunun yanı sıra, Giddens'a göre; küreselleşmenin bir boyutu olarak devletler sisteminin dönüşümselliğindeki merkezileşme eğilimleri ile ulus devlet egemenliği arasında bir gerginlik vardır. Ancak, BM'nin küresel etkisi, hala bölgesel nitelikte olamaması ve şiddet araçlarına önemli derecede başvuramaması nedeniyle sınırlı kalmaktadır. Dahası, bu küresel etki ulus devletlerin egemenliklerinde bir azalmaya neden olamamaktadır. Ayrıca, yeni ortaya çıkan ulus devletler, bazıları ekonomik ve askeri açılarından zayıf dahi olsalar, geçmişteki durumlarına nazaran egemenlik açısından kesin bir kazanca sahiptirler (Giddens 2010: 67-71). Yani, soğuk savaş sonrası dönemde yaşanan küresel dönüşümlerin, iddia edilen aksine, ulus devletin ve ulus devletler sisteminin sonunu getirdiği söylenemez. Ancak bu süreçte, ulus devletin ve ulus devletler sisteminin önemli dönüşümler yaşadığı da önemli bir gerçektir.

Küreselleşme Sürecinin Milliyetçilik Üzerindeki Etkileri: Milliyetçiliğin Yeniden Üretimi

Küreselleşmenin, tıpkı ulus devlet için olduğu gibi, millet oluşumları ve milliyetçilik düşüncesi için de bir tehdit olarak görüldüğünü ifade etmek mümkündür. Yeni dönemde, bir yandan ekonomik küreselleşmenin ve ortaya çıkan yeni devlet dışı aktörlerin, diğer yandan farklı grupların kimlik, özerklik ya da bağımsızlık taleplerinin, yerleşik millet oluşumlarını ve milliyetçilik anlayışını tehdit eden faktörler olarak ön plana çıktığı görülmektedir.

Öte yandan, felsefi düzlemde, 1980'li yılların sonları ve 1990'lı yıllar, genel olarak dünya çapında modernitenin, rasyonalizmin ve pozitivistimin sorgulandığı bir dönem olarak dikkati çekmekte ve bu tarihsel ortam "post modern durum" olarak nitelendirilmektedir. Bu bağlamda, 20. yüzyılın sonuna gelindiğinde, ulus devletin küreselleşme karşısında güç kaybettiğini, farklı kimlik talepleriyle beraber moderniteye, ulus devlete ve milliyetçiliğe dönük post modernist eleştirilerin ortaya çıktığını söylemek mümkündür (Gülalp 2003: 13-14, 43-44). Küreselleşmeyle beraber yerel kültürlerin canlanması, otantik kimlik siyasetinin önem kazanması ve köktenciliğin farklı şekillerde kendini göstermesi süreçlerinin "ulus devlet=ulusal kimlik" denkleminin doğruluğunun sorgulanmasına neden olduğu önemli bir tarihsel gerçektir (Keyman 2000: 17).

Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Ulus Devlet ve Milliyetçilik: Küreselleşme Çerçevesinde Ulus Devlet ve Milliyetçilik Tartışmaları

Soğuk savaşın sona ermesiyle ortaya çıkan karmaşık tabloda, modernitenin bir bütün olarak kriz yaşadığı ve dolayısıyla onun önemli bileşenleri olan millet, milliyetçilik ve ulus devletin de aynı krizle karşı karşıya olduğu görülmektedir. Moderniteye yönelik post modernist sorgulamaların yanı sıra, alternatif kimlik ya da daha ileri boyutta özerklik ve bağımsızlık talebiyle ortaya çıkan gruplar bu kriz atmosferini kendi avantajlarına olacak şekilde kullanmak istemişlerdir. Küreselleşme ise bu sürecin motoru ve dönüştürücü gücü olmuştur. Söz konusu bu durum ise yerleşik millet yapısının ve milliyetçiliğin ciddi anlamda sonunun geldiği görüşünün yaygınlaşmasına neden olmuştur.

Bu çerçevede, doğal olarak, modernitenin yaşadığı kriz ve küreselleşme sürecinin dünya çapında yarattığı dönüşümler millet oluşumlarına, milliyetçilik düşüncesine ciddi anlamda etkiler yapmıştır. Ancak, küreselleşme süreci kesinlikle millet oluşumlarının milliyetçiliğin sonunu getirdiğini ifade etmek mümkün değildir. Çünkü, millet ve milliyetçilik yalnızca modernitenin bir bileşeni değil, modernlik sonrasına devreden bir gerçekliktir. Bu bağlamda, milliyetçiliğin sona ermesinden değil, ancak yeni bir form kazanmasından söz etmek daha anlamlı olur (Bora 1995: 13).

Her şeyden önce, küreselleşme süreciyle daha da belirgin hale gelen farklı grupların siyasi ve kültürel kimliklerinin tanınma talepleri aynı zamanda milliyetçi olgulardır. Tanınması için mücadele edilen kültür, birçok durumda “etnik” ya da “milli” kültürdür. Bu bağlamda, kültürel kimliklerin kamusal anlamda tanınması talepleri çoğunluk milliyetçiliği için bir tehdit oluşturabilir, ancak milliyetçiliğin kendisi için bu söz konusu değildir. Ayrıca, kimliklerinin tanınmasını talep eden gruplar bunu yaparken milliyetçi söylemi kullanırlar (Özkırımlı 2010: 6). Dahası, dünyanın bütün bölgelerine yayılması açısından, ulus devlet kurumlarının ve milliyetçi bilincin küreselleştiğini söylemek mümkündür. Birtakım taleplerin sahibi olan insanlar, netice itibarıyla, bir ulus olarak self-determinasyon ve BM’de koltuk sahibi bir ulus devlet olarak tanınma haklarını elde etmeyi beklemektedir (Holton 1998: 157).

Genel olarak, küreselleşmenin dinamizmiyle ulus-altı grupların yerleşik ulus yapılarını zorlamakta ve aşındırmakta olduğu gerçeği soğuk savaş sonrası dönemin belirgin bir özelliğidir. Buna ekonomik ve toplumsal gelişmeler de eklenince, yerleşik ulus yapıları için tehlikenin boyutları katlanmaktadır. Söz konusu yerleşik ulusların üyeleri için milliyetçilik, küreselleşmenin yıkıcı etkilerine karşı koymak için başvurulan bir araç olmaya devam etmektedir.

Ülke topraklarının ötesinde oluşan ağlar ve gelişen ilişkiler, bazı durumlarda ulusal farklılıkları belirsizleştirmektedir. Bu açıdan, yine bazı durumlarda, küresel ağlar aracılığıyla “yabancı” ile yakından temas kurmak, ulusal farklılıkların korunması için belirleyici olan farkındalığı arttırmıştır. Ayrıca, birçok insanda, küresel sermayenin ulusal iş kayıplarına neden olduğu, küresel iletişimin ulusal kültürü tehdit ettiği, küresel yönetişimin ulusal egemenliği sarstığı ve küresel ekolojinin ulusal sağlığı tehlikeye attığı gibi korkular oluşmuştur. Bu korkular da birçok insanı ulusal toplulukları korumak için savunmacı hareketlere yöneltmiştir. Öte yandan, milli cemaatlerin büyümesine katkıda bulunan birçok koşul, küreselleşmenin hızına rağmen hala devam etmektedir. Küresel kapitalizmin yükselişine rağmen milli sanayi ve ticaret durmamıştır. Ulus devletlerin ortadan kalkması söz konusu değildir. Dahası, kısa hatta orta vadede, köklü milli diller, milli bayramlar, milli altyapılar, milli tarih yazıcılığı ve bunlar gibi milli öğelerin ortadan kaybolması zor görünmektedir. Milliyet söylemi ise, BM ve IMF gibi küresel yönetim organlarında öne çıkmaya devam etmektedir (Scholte 2000: 163-164).

SONUÇ

Küreselleşme sürecinin tüm boyutlarıyla birlikte, soğuk savaş sonrası dönemi yansıtan resim son derece karmaşıktır. Küreselleşmenin yukarıdan ve aşağıdan kuşatarak ulus devletleri ve yerleşik millet oluşumlarını tehdit ettiği bir gerçektir. Bu sürece bağlı olarak, ulus devlet belirli bir dönüşüm geçirmesine rağmen değişmekte olan dünyada en önemli aktörlerden biri olarak yerini almaya devam etmiştir. Millet, halihazırda, en önemli aidiyet formu olarak varlığını sürdürmekte, milliyetçilik ise gerek ulus altı gruplar tarafından gerekse yerleşik uluslar tarafından yine en çok başvurulan ideolojilerin başında gelmektedir.

Milliyetçilik 20. yüzyıl boyunca çoğunlukla devlet merkezli üretilen bir ideoloji olmuştur. Ancak yüzyıl sonuna gelindiğinde yaşanan küresel dönüşümler, bu durumda birtakım değişikliklerin yaşanmasına neden olmuştur. Soğuk savaşın ardından gelişen süreçte, devlet her ne kadar yine etkin hatta başat bir rol üstleniyor olsa da milliyetçiliğin üretimine etki eden farklı unsurlar ortaya çıkmıştır. Neo liberal politikalara bağlı olarak gelişen ekonomik serbestleşme ve özel sektörün gelişimi, sivil toplum anlayışının gelişmesi ve devletin çekildiği (boşalttığı) bazı alanları doldurması, bunlara bağlı olarak popüler kültürün gelişmesi gibi unsurlar, Soğuk Savaş sonrası dönemde milliyetçiliğe yön vermiş ve milliyetçiliğin üretimine katkıda bulunmuştur. Öte yandan, özellikle ulus altı grupların mücadeleleri ve genel olarak küreselleşme süreci, devletleri milliyetçi söylem üretmek ve politikalar geliştirmek konusunda bazı değişikliklere gitmeye zorlamıştır. Devletler, diğer konularda olduğu gibi milliyetçiliğin

Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Ulus Devlet ve Milliyetçilik: Küreselleşme Çerçevesinde Ulus Devlet ve Milliyetçilik Tartışmaları

üretimi konusunda da değişmekte olan dünyanın dinamiklerine ayak uydurma durumunda kalmışlar ve özel sektörden, sivil toplumdaki ve popüler kültürden daha fazla faydalanmışlardır.

Devlet, özel sektör, sivil toplum ve popüler kültür gibi unsurların yanı sıra, etnik grupların ve ulusal azınlıkların bu süreçte geçmişe oranla daha fazla güçlendiği ve milli taleplerini daha gür sesle ifade edebildikleri gerçeği de düşünüldüğünde, soğuk savaş sonrası dönemde de milliyetçi paradigma hâkim olmuş ve milliyetçilik gerek resmi gerekse gayri resmi düzeyde yeniden üretilmiştir.

KAYNAKÇA

Bauman, Z. (2010). *Küreselleşme: Toplumsal Sonuçları*, A. Yılmaz (Çev.), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Bora, T. (1995). *Milliyetçiliğin Kara Baharı*, İstanbul: Birikim Yayınları.

Giddens, A. (2010). *Modernliğin Sonuçları*, E. Kuşdil (Çev.), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Guibernau, M. (2001). Globalization and The Nation-State. Montserrat Guibernau ve John Hutchinson (Ed.), *Understanding Nationalism* içinde (242-268), Cambridge: Polity Press.

Guibernau, M. (2008). Devletsiz Uluslar Ulussuz Devletler. Işıltan Gündüz (Ed.), *Milliyetçilik Üzerine: Devletsiz Uluslar Ulussuz Devletler* içinde (5-43), İstanbul: Nesnel Yayınlar.

Gülalp, H. (2003). *Kimlikler Siyaseti: Türkiye'de Siyasal İslamın Temelleri*, İstanbul: Metis Yayınları.

Hall, S. (1996). Ethnicity: Identity and Difference. Geoff Eley ve R. Grigor Suny (Ed.), *Becoming National* içinde (339-349), New York: Oxford University Press.

Harvey, D. (2010). *Postmodernliğin Durumu*, S. Savran (Çev.), İstanbul: Metis Yayınları.

Held, D. (1996). The Decline of The Nation State. Geoff Eley ve R. Grigor Suny (Ed.), *Becoming National* içinde (407-416), New York: Oxford University Press.

Held, D., McGrew, A. (2008). Büyük Küreselleşme Tartışması. David Held ve Anthony McGrew (Ed.), *Küresel Dönüşümler: Büyük Küreselleşme Tartışması* içinde (7-69), Ankara: Phoenix Yayınevi.

Holton, R. J. (1998). *Globalization and The Nation State*, London: Macmillan Press.

Kennedy, P. (1993). *Preparing for The Twenty-first Century*, New York: Random House.

Keyman, E. F. (2000). Globalleşme Söylemleri ve Kimlik Talepleri: Türban Sorununu Anlamak. E. Fuat Keyman ve A. Yaşar Sarıbay (Ed.), *Global/Yerel Eksende Türkiye* içinde (17-38), İstanbul: Alfa Yayınları.

Kobrin, S. J. (1997). The Architecture of Globalization: State Sovereignty in a Networked Global Economy. J. Harry Dunning (Ed.), *Governments, Globalization, and International Business* içinde (146-171), New York: Oxford University Press.

Konak, N. (2011). Ekonomik Küreselleşme ve Ulus-Devlet: Kuramsal Yaklaşımlar, *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 28(1), 149-164.

Kökalan Çımrın, F. (2020). Küreselleşme Teorileri: Söylem ve İddialar, *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 22(3), 1205-1219.

McGrew, A. (2005). Globalization and Global Politics. John Baylis ve Steve Smith (Ed.), *The Globalization of World Politics* içinde (19-40), New York: Oxford University Press.

Ohmea, K. (1995). *The End of The Nation State: The Rise of Regional Economies*, London: Harper Collins.

Özkırımlı, U. (2010). *Milliyetçilik Üzerine Güncel Tartışmalar: Eleştirel Bir Müdahale*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Robertson, R. (1996). Glokalleşme: Zaman-Mekân ve Homojenlik-Heterojenlik. Abdullah Topçuoğlu ve Yasin Aktay (Ed.), *Postmodernizm ve İslam, Küreselleşme ve Oryantalizm* içinde (113-138), Ankara: Vadi Yayınları.

Sassen, S. (2000). Spatialities and Temporalities of The Global: Elements for a Theorization, *Public Culture*, 12 (1), 215-232.

Scholte, J. A. (2000). *Globalization: A Critical Introduction*, New York: Palgrave.

Smith, A. D. (2002). *Küresel Çağda Milletler ve Milliyetçilik*, D. Kömürcü (Çev.), İstanbul: Everest Yayınları.

Waters, M. (2001). *Globalization*, London: Routledge.

